

Rapport

Diarienummer
100-6610-2012

Samlad tillsynsrapport

Härjedalens kommun 2012

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Omslagsbilder

Industriskorstenar. Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län/Ola Ljungqvist.

Grönsakstallrik. Foto: Fredrik Herrlander.

Utgiven av

Länsstyrelsen Jämtlands län

Februari 2013

Beställningsadress

Länsstyrelsen Jämtlands län

831 86 Östersund

Telefon 010-225 30 00

Ansvarig

Marina Wallén-Mattsson

Text

Marina Wallén-Mattsson, Anders Norling, Massimo Cati,

Johan Loock, Anders Edvinsson, Björn Oskarsson, Staffan Edler

Tryck

Länsstyrelsens tryckeri, Östersund 2013

Löpnummer

2013:4

Diarienummer

100-6610-2012

Publikationen kan laddas ner från Länsstyrelsens hemsida
www.lansstyrelsen.se/jamtland

Förord

Länsstyrelserna har ett omfattande tillsynsuppdrag. En väsentlig del av dessa uppdrag berör kommunerna och deras verksamhet.

Under 2012 har Länsstyrelsen gjort en samlad tillsyn i Härjedalens kommun. Syftet är att få en mer samlad bedömning av de berörda verksamheterna i kommunen. Det är vår förhoppning att den är till nytta för kommunen och dess nämnder och förvaltningar.

För Länsstyrelsen är det mycket värdefullt att sammanställa tillsynsuppdraget. Vi hoppas också att dokumentet kan leda till bra diskussioner om arbetsmetoder, förbättringar och resursfrågor.

Britt Bohlin, landshövding i Jämtlands län

Innehållsförteckning

Förord	3
Miljöskydd	5
Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Allmänt	6
Tillsynsorganisation.....	6
Behovsutredning och förteckning av tillsynsobjekt.....	7
Resurser och kompetens	7
Tillsynsplan.....	8
Avgifter för myndighetens tillsyn	8
Sanktioner och överträdelser	9
Delegationsordning.....	9
Rättstillämpning	9
Miljökvalitetsmål och folkhälsomål	9
Tillsynsvägledning	10
Livsmedel	11
Bakgrund	11
Lagstöd.....	11
Slutsatser och omdömen	12
Rekommendationer och åtgärdsplan.....	13
Rapport till Livsmedelsverket om utförd revision av lokal livsmedelskontroll	14
Slutsatser från revisionen	14
Nämndens förutsättningar	15
Nämndens genomförande och uppföljning	18
Insyn/sekretess/förvaltningsrätt	21
Samhällsplanering och boende, strandskydd, kulturmiljö och fornlämningar	22
Sammanfattning.....	22
Bakgrund	22
Tillsyn över plan- och byggområdet	25
Tillsyn över strandskyddet.....	27
Kulturmiljö	28
Sammanfattning.....	28
Alkohol- och tobakslagen	30
Sammanfattning.....	30
Länsstyrelsens bedömning	30
Tillsyn inom alkoholområdet.....	31
Räddningstjänst och krishantering	33
Länsstyrelsens bedömning.....	33

Miljöskydd

Uppföljning och utvärdering av Härjedalens kommuns operativa tillsyn enligt miljöbalken.

Sammanfattning

Länsstyrelsen bedömer att kommunen inte på ett tillräckligt tydligt sätt uppfyller myndighetens åligganden enligt miljötillsynsförordningen (2011:13). Härjedalens kommun har emellertid ändrat sitt arbete till ett mer strukturerat tillsynsarbete, vilket kommunen ska uppmärksammas för. Länsstyrelsen finner att miljöbalkstillsynen inom Härjedalens kommun är, om inte optimal, på rätt väg.

Länsstyrelsen rekommenderar kommunen att inför nästa års verksamhetsplanering upprätta en behovsutredning som speglar myndighetens reella resursbehov inom hela ansvarsområdet avseende miljöbalkstillsyn för att med tillsyn uppnå miljö kvalitetsmålen. Kommunens tillgängliga resurser ska inte beaktas i behovsutredningen utan denna utredning ska visa den tillsyn nämnden ansvarar för. Detta reella resursbehov ska sedan sättas i relation till de faktiska personalresurserna.

Kompetensen hos befintlig personal är mycket god. Det har dock under en längre tid varit stor omsättning på personalen, vilket kommunen bör undersöka om det finns orsaker internt som påverkat. Kommunens förmåga att utveckla personalens kompetenser ska uppmärksammas positivt eftersom det ger goda grundförutsättningar för ett effektivt tillsynsarbete byggt på långtgående erfarenheter om de objekt som tillsynen utövas över.

Länsstyrelsen är bekymrad över organisationen av förvaltningen. Den bygger in en jävsproblematik som inte ska negligeras.

Bakgrund

Inom ramen för den regionala tillsynsvägledningen genomförde Länsstyrelsen vid besök den 10 maj 2012 en uppföljning och utvärdering av Härjedalens kommuns operativa tillsyn enligt miljöbalken.

Syftet med besöket och utvärderingen var att Länsstyrelsen skulle få en uppfattning om kommunen via miljötillsynen bidragit till att säkerställa syftet med miljöbalken. Utvärderingen var också ett led i att utveckla och främja tillsynsarbetet.

Länsstyrelsens utvärdering grundas på frågor kring administrativa underlag (behovsutredning, objektsregister, tillsynsplan), resurser, kompetens, beslutsordning för handläggning, avgiftsfinansiering, sanktioner och organisation. Bedömningsgrunder för utvärderingen finns i kommunallagen, förvaltningslagen, miljöbalken med dess förarbeten samt miljötillsynsförordningen.

Närvarande vid tillsynsbesöket

Härjedalens kommun:

Lars-Gunnar Nordlander, ordförande Myndighetsnämnden

Cilla Gauffin, bygg- och miljöchef

Ida Dahl, miljö- och hälsoskyddsinspektör

Länsstyrelsen:

Marina Wallén Mattsson, enhetschef Miljöskydds enheten

Monica Eurenus, miljöskyddshandläggare

Gunbritt Nilsson, miljöskyddshandläggare

Allmänt

Kommunen har inte i någon större omfattning förändrat sin tillsyn efter miljötillsynsförordningens ikraftträdande. Emellertid har viss påverkan skett i sådan form att kommunen prioriterat att ha planerat tillsyn över sina tillsynsobjekt. Tidigare har kommunen under ett flertal år inte utövat någon planerad tillsyn. Kommunen har fokuserat på en ettårsplan för att på så sätt få en grund för att kunna upprätta en treårsplan för tillsynen.

Kommunen har haft stor omsättning av personal. Den anställer nytexaminerade inspektörer som efter att de erhållit arbetslivserfarenhet går vidare till annan tjänst.

Det pågår ett arbete med att teckna ned rutiner för arbetet. Detta för att säkerställa att rutiner hålls och att lättare introducera nyanställda i arbetet.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen ser med tillfredsställelse på att den operativa tillsynen har prioriterats inom kommunen. Kommunen bör emellertid uppdatera sin tillsynsverksamhet så att den uppfyller miljötillsynsförordningen.

Tillsynsorganisation

En ny organisation trädde i kraft 1 januari 2011 med nya nämnder. En ny förvaltningsorganisation trädde i kraft 1 juni 2011. Två nämnder styr verksamheten för avdelningen, Myndighetsnämnden och Samhällsbyggnadsnämnden. Alla avdelningar arbetar åt Samhällsbyggnadsförvaltningen, så även miljö- och byggavdelningen. Det mesta av miljö- och byggavdelningens arbete faller under Myndighetsnämndens ansvar. Samhällsbyggnadsnämnden har ansvar för avdelningens budget. För att söka undvika jäv är miljö- och byggchefen i vissa frågor direkt underställd kommunchefen.

Fördelarna är samarbetet mellan de olika avdelningarna. En dialog har vuxit fram mellan de olika verksamheterna i kommunen när det kommer till gemensamma frågor. Nackdelen är risken för jäv.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen konstaterar att det är osäkert om kommunen kan anses uppfylla kommunallagens och miljöbalkens krav om organisation och reglering av jävsituationer. Länsstyrelsen vill understryka vikten av att kommunen organiserar

sin myndighetsutövning med bland annat tillsynsverksamhet på ett sätt som säkerställer objektiviteten och undanröjer risk för jävsituationer. Med nuvarande organisation byggs en potentiell jävssituation in. Samhällsbyggnadsnämnden som ansvarar för verksamhet som omfattas av tillsyn av miljökontoret är även den nämnd som ansvarar för budgeten för miljökontoret. Detta kan leda till påtryckningsmedel som ger jäv. Länsstyrelsen befarar att det kommer att uppstå problem med vilken nämnd som styr verksamheten. Myndighetsnämnden eller den nämnd som styr och handhar ekonomin.

Behovsutredning och förteckning av tillsynsobjekt

Kommunen arbetar för närvarande med en uppdatering av förteckningen av tillsynsobjekten, kommunen använder datasystemet ECOS. Fokus för år 2012 ligger på att förteckna U-anläggningarna, för att få kontroll på objekten och företagen. Detta för att få en grund för och kontroll på tillsynen. Kommunen har inte prioriterat upprättandet av behovsutredning varför det inte finns någon aktuell behovsutredning. Så snart förteckningen är uppdaterad kommer en behovsutredningen att göras. Förteckningen krävs för att få en mer korrekt behovsutredning.

För närvarande finns 70 C-anläggningar, 86 U-anläggningar och 200 identifierade anläggningar inom hälsoskydd förtecknade.

Myndighetsnämnden beslutar om behovsutredningen men beslut om budget fattas av Samhällsbyggnadsnämnden.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen vill uppmana kommunen att upprätta en behovsutredning som sedan underställs nämnden för beslut. Detta för att uppfylla lagens krav men även för att säkerställa att den politiska ledningen underrättas om behoven av resurser.

Resurser och kompetens

Totalt har kommunen budgeterat för 4,5 tjänst avseende miljöskydd, hälsoskydd och livsmedel. Vid Länsstyrelsens besök har kommunen 2,5 tjänst tillsatt. Det är inte möjligt att avgöra om resurserna är tillräcklig på grund av bristande underlag för bedömning av resursbehovet. Viss handläggning utförs även av miljöchefen. Handläggarna har minst treårig utbildning från högskola inom relevant område till exempel mark och miljö, miljövetare.

Kommunen avsätter 10 000 kronor per person och år för kompetensutveckling. Kommunen samverkar med Bergs kommun om resurser och kompetenser. Därutöver sker samverkan genom telefonkontakter med andra kommuner.

Länsstyrelsens bedömning

Miljöinspektörerna har bra grundutbildning och arbetslivserfarenhet. Det är emellertid relativt hög omsättning av personal. Det finns även andra faktorer som inverkar på kontinuiteten av erfaren personal.

Vidare rekommenderar Länsstyrelsen kommunen att upprätta kompetensutvecklingsplaner för sina anställda inom nu aktuellt område.

Tillsynsplan

Lokala hälsoskyddsföreskrifter finns framtagna, men de är åldersstigna. Föreskrifterna var vid Länsstyrelsens besök inte kungjorda i Länets författningssamling och var således inte gällande. Föreskrifterna är numer kungjorda och införda i Länets författningssamling den 12 november 2012, 23 FS 2012:10.

Tillsynsplan finns där hälsoskydd inte är en prioriterad fråga, förutom tillfälliga boenden. Myndighetsnämnden fattar beslut i fråga om tillsynsplanen. Uppföljningen sker löpande på avdelningsnivå och är även på väg att bli löpande gentemot de två nämnderna. Årsredovisningen är mer inriktad på ekonomisk uppföljning och ingen kvalitativ uppföljning sker av verksamheten.

Den händelsestyrda tillsynen är klart dominerande och miljöskyddstillsynen dominerar över hälsoskyddstillsynen. Inom alla delområden måste en prioritering ske för att söka vägar att utöva planerad operativ tillsyn. Kommunen avser under 2012 att söka få tillsynen att utgöras av 50 % planerad tillsyn och 50 % händelsestyrd tillsyn. Kommunen har inom hälsoskydd arbetat med en kartläggning av enskilda dricksvattentäkter. Detta arbete är nu slutfört. Vidare har kommunen inventerat lokaler för hygienisk behandling. Förvaltningen deltar även i planprocessen för att få en förebyggande miljöskydds- och hälsoskyddstillsyn.

Förvaltningen upplever att vid sin tillsyn av kommunal verksamhet så uppstår diskussioner om tillsynen särskilt inom vård- och omsorgsområdet. Det är emellertid inga problem att bedriva tillsyn inom det kommunala VA-området.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen uppmanar kommunen att bedriva ett aktivt förebyggande tillsynsarbete, inom både hälsoskydds- och miljöskyddsområdet. Vidare är det viktigt att miljötillsynen är fristående och kan utöva tillsyn över tillsynsobjekt i kommunen inklusive kommunal verksamhet.

Länsstyrelsen konstaterar att det inte finns något intresse hos kommunen att överta tillsyn från Länsstyrelsen. Kommunen ska ha beröm för sin inställning att den behöver få ordning på sin egen tillsyn innan fråga om övertagande av tillsyn kan tas upp.

Avgifter för myndighetens tillsyn

Kommunen beräknar att under 2012 ta in 900 000 kronor i fasta avgifter för miljöbalkstillsyn inklusive timavgifter. Under 2011 tog kommunen in 850 000 kronor i avgifter. (318 000 kronor i fasta avgifter och 642 000 kronor i löpande timtid). Timavgiften år 2012 är fastställd till 770 kronor. Avgiften revideras årligen med koppling till utvecklingen av konsumentprisindex. Kostnadstäckningen är 75 %. Det råder således inte full kostnadstäckning men uppdraget från nämnden är en kostnadstäckning om 75 % men det långsiktiga målet är 100 %.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen konstaterar att kostnadstäckningen är relativt hög. Kommunen bör emellertid arbeta för en ökning av kostnadstäckningsgraden.

Sanktioner och överträdelser

Härjedalens kommun överlämnar upp till fem ärenden per år under åren 2009, 2010 och 2011 till åklagare/polismyndighet. Ärendena har avsett lagring av oljefat, eldning, oljeutsläpp i dagvatten och i damm och ärenden avseende nedskräpning.

Under åren 2009, 2010 och 2011 har förvaltningen inte fattat några beslut om sanktionsavgift. Avseende kommunens bedömning och beslut att avstå från att utdöma sanktionsavgift så är det inte alltid som detta dokumenteras i det aktuella ärendet, eller på annat sätt.

Länsstyrelsens bedömning

Dokumentationen av kommunens beslut att inte ta ut någon sanktionsavgift måste bli bättre. Det är ett ställningstagande som kommunen gör och för att korrekt följa upp ärenden och även för att undvika dubbelbedömning så krävs dokumentation.

Delegationsordning

Härjedalens kommun har en fastställd delegationsordning från mars 2012 som därefter revideras vid behov. Av delegationsordningen framgår vem som har befogenhet att ta vissa beslut och när nämnden ska fatta beslut.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen finner att delegationsordningen är uppdaterad och aktuell och innehåller bestämmelser för de flesta olika situationer som kan uppstå inklusive akuta situationer.

Rättstillämpning

Kommunen har god ordning på diarieföring av inkommande ärenden genom sitt diariesystem. Myndighetsförelägganden och beslut kommuniceras av handläggarna själva i enlighet med kraven i förvaltningslagen. Förvaltningen har registerator som registrerar ärenden men resurser tas till viss del från tillsynen för att sköta arkiv och administration. Kommunen arbetar för närvarande med att upprätta en dokumenthanteringsplan och har påbörjat en upprensning av arkivet.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen vill rekommendera kommunen att regelbundet ta del av kraven i kommunallagen, förvaltningslagen och viteslagen med flera förvaltningsrättsliga lagar vilka ur rättsäkerhetssynpunkt är viktiga lagstiftningar för en myndighet att hålla sig ajour med. Länsstyrelsen anser att all personal och även nämndens ledamöter ska ha goda förvaltningsmässiga kunskaper.

Kommunens bör se över sina rutiner avseende dokumentation av bedömningar i olika frågor såsom avstående från att kräva sanktioner.

Miljö kvalitetsmål och folkhälsomål

Alla miljö kvalitetsmål har bäring på tillsynen. Av folkhälsomålen är det de som är direkt relaterade till miljöbalktillsynen såsom hälsa i arbetslivet, miljöer och produkter och hälsofrämjande hälso- och sjukvård som har påverkan på tillsynen. Övriga folkhälsomål är förvaltningen inte lika bekanta med. Kommunen utgår inte

från miljö kvalitets- eller folkhälsomålen vid tillsynsplaneringen, men viss styrning har skett. Ett folkhälsoarbete pågår inom kommunen som påverkat verksamheten.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen noterar att de nationella och regionala miljö kvalitetsmålen har viss påverkan i kommunens tillsyn. Miljö kvalitetsmålen och Folkhälsomålen är politiskt kända vilket är en god grundförutsättning i ett effektivt målstyrningsarbete.

Tillsynsvägledning

Kommunen önskar mer praktisk tillsynsvägledning i mindre grupper.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen tar till sig de synpunkter som framkommit och tar med dem inför planering av framtida tillsynsvägledning.

Marina Wallén Mattsson, enhetschef Miljöskyddsenheten
Monica Eurenus, miljöskyddshandläggare

Livsmedel

Revision av Härjedalens kommuns livsmedelskontroll (1 bilaga).

Den 5 juni 2012 besökte Länsstyrelsen Härjedalens kommun för att utvärdera den behöriga myndigheten, Myndighetsnämndens, offentliga kontroll och övriga tillsynsverksamhet enligt livsmedelslagen och tillämpliga EG-förordningar. Kontrollen av dricksvatten utvärderades inte specifikt.

I den bifogade rapporten, upprättad i Livsmedelsverkets mall, redovisar Länsstyrelsen sina observationer och bedömningar av nämndens kontrollverksamhet. Länsstyrelsen redovisar också ett antal rekommendationer till nämnden om åtgärder, som Länsstyrelsen bedömer är motiverade. Revisionsresultatet överlämnas samtidigt till nämnden och Livsmedelsverket.

Medverkande från kommunen och Länsstyrelsen framgår av rapporten.

Bakgrund

Sedan 2007 har länsstyrelserna ett uppdrag i regleringsbrevet att revidera kommunernas livsmedelskontroll.

I enlighet med gemensam lagstiftning inom EU för området livsmedelssäkerhet ska de behöriga myndigheternas, i detta fall kommunernas, offentliga kontroll av livsmedelskedjan revideras, det vill säga systematiskt och oberoende undersökas för att avgöra om verksamheter och resultat överensstämmer med planerade åtgärder och om åtgärderna har genomförts på ett effektivt sätt och är lämpliga för att nå målen.

Målet för kontrollverksamheten har i Sveriges fleråriga kontrollplan (2012-2015) för livsmedelskedjan formulerats så här:

Konsumenterna har trygga livsmedel, förtroende för kontrollverksamheten och en god grund för val av produkt. Intressenterna har tilltro till kontrollen och upplever den som meningsfull. De ansvariga myndigheterna samverkar, kontrollen är riskbaserad, rättssäker, effektiv och ändamålsenlig.

Lagstöd

Revisionen har utförts i enlighet med Kommissionens beslut 2006/677/EG om riktlinjer för utförande av revisioner och med stöd av livsmedelslagen (2006:804), och föreskrifter meddelade med stöd av lagen, Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 178/2002 och 882/2004, samt den nationella kontrollplanen *Sveriges fleråriga kontrollplan för livsmedelskedjan 2012-2015*.

Underlag för Länsstyrelsens slutsatser

Inför och vid revisionsbesöket har Länsstyrelsen granskat dokument, som kommunen tillhandahållit. Vid revisionsbesöket har Länsstyrelsen, med dokumenten som underlag, analyserat nämndens verksamhet genom samlad intervju med kommunens representanter den 5 juni 2012 och

handläggningsrutiner har ytterligare granskats genom insyn i fysiska och elektroniska handlingar, som förvaltningen skickade med vid besöket eller levererat senare.

Revisionen har inte innefattat besök på någon livsmedelsanläggning.

Slutsatser och omdömen

Länsstyrelsen rekommenderade 2008 den dåvarande behöriga myndigheten, Miljö- och byggnämnden i Härjedalens kommun att:

- » tillförsäkra sig tillräckliga resurser för att bedriva en förebyggande och riskbaserad livsmedels- och djurskyddskontroll, som svarar mot de beräknade behoven. Kommunen bör försäkra sig om att debiterade kontrollavgifter används för att planera och genomföra en riskbaserad offentlig kontroll i respektive livsmedelsverksamhet
- » upprätta fleråriga kontrollplaner för varje enskilt livsmedelsföretag baserat på riskanalys och fastställd kontrollavgift och ange vilken verksamhet i det samlade tillsyns- och kontrollarbetet, som är finansierad med kontrollavgifter. En riskbaserad kontroll medger flexibla intervaller
- » utvärdera och korrigera förvaltningens arbetsmetoder, särskilt med avseende på löpande prioritering mellan offentlig kontroll, allmän tillsyn och information. Skapa och upprätthåll förutsättningar för en offentlig livsmedelskontroll, som motsvarar kontrollbehovet enligt riskanalysen och överensstämmer med debiterade kontrollavgifter.

Den nuvarande rapportmallen för revisionerna fanns inte utvecklad och tillgänglig 2008. Avvikelse och rekommendationer i rapporten från 2008 var därför något allmänna och vidare än nu 2012. Därför är det inte enkelt att redovisa vilka tidigare avvikelser som åtgärdats och vilka rekommendationer som kan släckas.

Länsstyrelsen bedömer att situationen i flera avseenden har utvecklats på ett positivt sätt sedan 2008 och att myndighetsnämnden kan visa att den utför mer livsmedelskontroll än tidigare. Fortfarande saknas ändå vissa viktiga inslag i det samlade kontrollansvaret. Länsstyrelsen har noterat avvikelser och även formulerat rekommendationer vid flera kontrollpunkter. Sammantaget kan det konstateras, att det fortfarande finns avvikelser med relevans för var och en av rekommendationerna från 2008.

Det rimligaste är att nämnden nu betraktar tidigare rekommendationer som ersatta av de nya, som Länsstyrelsen formulerar mot bakgrund av årets revision. Eftersom nämnden själv bäst känner sin egen verksamhet kan kanske den tidigare revisionsrapporten fortfarande vara till viss nytta vid fortsatt analys och utveckling av kontrollverksamheten.

Länsstyrelsen har med anledning av aktuella avvikelser formulerat följande nya rekommendationer.

- » Länsstyrelsen rekommenderar nämnden, att upprätta ett dokument av vilket framgår vilka personella resurser, som skall användas för livsmedelskontroll och som står i överensstämmelse med det behov som kommer av riskanalys och kontrollplan. Det bör fastställas i beslut i myndighetsnämnden vilka resurser, som skall användas för livsmedelskontrollen. Det måste vara tydligt i dokumenten för ekonomisk styrning av myndighetsnämndens verksamhet, att den avgiftsfinansierade offentliga livsmedelskontrollen inte påverkas av tillgången på skattemedel och inte kan inskränkas av någon annan instans i kommunen.
- » Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att upprätta en samlad plan för kompetensförsörjning.
- » Länsstyrelsen rekommenderar myndighetsnämnden att säkerställa, att den offentliga livsmedelskontrollen och specifikt kontrollen av dricksvatten organiseras och genomförs utan intressekonflikt.
- » Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att utarbeta aktuella och ändamålsenliga dokumenterade rutiner, till exempel baserade på Livsmedelsverkets olika vägledningar med anpassningar till kommunens egna förutsättningar.
- » Länsstyrelsen rekommenderar nämnden, att upprätta och i beslut fastställa en samlad, gärna flerårig, kontrollplan för den offentliga livsmedelskontrollen. Den nationella kontrollplanen kan tjäna som förlaga. Planen bör på ett övergripande sätt redovisa hur nämnden totalt sett tar sitt ansvar som behörig kontrollmyndighet enligt kontrollförordningen.
- » Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att överväga huruvida den samlade kontrollen är allsidig vad gäller kontrollmetoder och kontrollområden. En sådan analys kan vara en bra start på en verifieringsprocess.

Sammanfattningsvis bedömer Länsstyrelsen att Myndighetsnämnden har åstadkommit betydande förbättringar av den offentliga livsmedelskontrollen men att det i flera viktiga avseenden fortfarande inte kan styrkas att kontrollen är ändamålsenlig.

Rekommendationer och åtgärdsplan

Länsstyrelsen rekommenderar Miljö- och byggnadsnämnden att beakta noteringarna och de specifika rekommendationerna i den överlämnade revisionsrapporten.

Länsstyrelsen önskar ta del av en plan för hur nämnden avser, att hantera Länsstyrelsens rekommendationer. En sådan plan bör inlämnas till Länsstyrelsen senast den 15 januari 2013.

Anders Norling, länsveterinär

Rapport till Livsmedelsverket om utförd revision av lokal livsmedelskontroll

Revision i enlighet med förordning (EG) nr 882/2004, artikel 4.6 samt
Regeringens regleringsbrev.

Preliminär rapport Slutrapport Uppföljande rapport

Myndighet: Myndighetsnämnden

Kommun/kommuner: Härjedalen

Genomförandedatum: 2012-06-05

Slutsatser från revisionen

Se den sammanfattande rapporten.

REVISIONENS OMFATTNING

Fullständig (enligt checklista)

Ej fullständig (fyll i nedan)

Beaktade kontrollområden: Samtliga utom *uppföljning av offentlig kontroll och insyn*.

Revisionen har innefattat ett besök på en livsmedelsanläggning

Besöket var på en anläggning av typen:

Revisionsgrupp

Anders Norling, länsveterinär

Lena Råghall, handläggare

Deltagare vid revisionen

Lars-Gunnar Nordlander, ordförande myndighetsnämnden, Cilla Gauffin, miljö-
och byggchef, Tina Dyrvold-Carlsson, miljöinspektör livsmedelskontroll och
Paulina Eriksson miljöinspektör livsmedelskontroll.

Nämndens förutsättningar

Personella resurser

Förordning (EG) nr 882/2004, artikel 3, 4.2.c och 6.a,b.

(Hädanefter, om annat inte uppges, anges enbart artiklarna när det gäller ovanstående förordning.)

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Det var otydligt om nämnden hade tillgång till de personella resurser, som behövdes. Förvaltningen uppgav att två personer för närvarande ägnade cirka 1,5 årsarbetskrafter åt livsmedelkontroll. För tillfället uppgavs att personalresursen motsvarade behovet. Situationen var dock inte fastställd och dokumenterad och därmed inte garanterad. Man har haft stor personalomsättning.

Arbetsuppgifterna kan förändras och omprioriteras om någon skulle sluta eller om samhällsbyggnadsförvaltningen, till vilken myndighetsnämndens personalresurs hör, måste prioritera om vid till exempel en budgetuppföljning i samhällsbyggnadsnämnden. Länsstyrelsen bedömer därför, att den behöriga myndigheten, myndighetsnämnden, inte äger och långsiktigt kontrollerar sin personalresurs. Efter revisionstillfället har Länsstyrelsen informerats om, att samhällsbyggnadsnämnden de facto aviserat resursminskning och översyn av myndighetsnämndens verksamhet. (Se också kontrollpunkt jäv och intressekonflikt.)

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Länsstyrelsen rekommenderar nämnden, att upprätta ett dokument av vilket framgår vilka personella resurser, som skall användas för livsmedelskontroll och som står i överensstämmelse med det behov som kommer av riskanalys och kontrollplan. Det bör fastställas i beslut i myndighetsnämnden vilka resurser, som skall användas för livsmedelskontrollen. Det måste vara tydligt i dokumenten för ekonomisk styrning av myndighetsnämndens verksamhet, att den avgiftsfinansierade offentliga livsmedelskontrollen inte påverkas av tillgången på skattemedel och inte kan inskränkas av någon annan instans i kommunen.

Kompetens

Artikel 4.2.c och 6.a,b.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Den nuvarande personalen har grundutbildningar, som ligger något vid sidan av en optimal livsmedelsutbildning. Den ena inspektören har dock mångårig erfarenhet av arbete med livsmedelskontroll och har också fortbildat sig under dessa år. Den

andra inspektören, som arbetat kortare tid har hunnit få del av viss fortbildning. Länsstyrelsen bedömer att nämnden har tillgång till kompetent personal. Nämnden saknar dock en dokumenterad plan för fortsatt kompetensförsörjning. Fortbildning styrs av individuella utvecklingssamtal, som inte har hållits på senare tid.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att upprätta en samlad plan för kompetensförsörjning.

Juridiska befogenheter

Artikel 4.2.c, 54.1 och 55.1 med hänvisning till 17.2 sista stycket i förordning (EG) nr 178/2002.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Nämnden har en långt gående delegering av beslut till handläggare.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Jäv/opartiskhet/intressekonflikt

Artikel 4.2.b och 4.4.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Nämnden hanterar enskilda ärenden med stöd och tillämpning av gängse lagstiftning. Däremot har kommunen en sådan organisation och hierarkisk struktur, att myndighetsnämnden inte äger några personella resurser. Hela personalresursen ägs och förvaltas av samhällsbyggnadsnämnden även om kommunstyrelsen och kommunchefen genom samrådsförfarande influerar miljö- och byggavdelningens verksamhet. Det har dock beskrivits för Länsstyrelsen, att chefen för samhällsbyggnadsförvaltningen i praktiken är närmaste chef åt såväl miljöchefen som VA-chefen. Länsstyrelsen har således uppfattat, att samhällsbyggnadsnämnden och dess förvaltningschef har ett betydande inflytande över den offentliga kontrollen av sin egen verksamhet med dricksvattenproduktion. Länsstyrelsen bedömer att dessa förutsättningar rymmer en uppenbar intressekonflikt.

Länsstyrelsens rekommendationer

Länsstyrelsen rekommenderar myndighetsnämnden att säkerställa, att den offentliga livsmedelskontrollen och specifikt kontrollen av dricksvatten organiseras och genomförs utan intressekonflikt.

Finansiering

Artikel 26 och 27.4.a samt 3 § SFS 2006:1166.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Av allt att döma tog nämnden ut kontrollavgifter motsvarande riskbaserade kontrolltider. Det fanns även tillgängliga förvaltningsmedel till sådan verksamhet, som inte kan täckas av avgifter. Däremot saknade nämnden en fastställd budget för livsmedelskontrollen, något som kan uppfattas som att det goda resursläget inte var säkrat. Se även kommentarer under kontrollpunkten *personella resurser*.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Se rekommendation under kontrollpunkten *personella resurser*.

Utrustning/utrymmen

Artikel 4.2.d.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Provtagnings- och laboratoriekapacitet

Artikel 4.2.c.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Nämnden har avtal med Allcontrol.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Dokumenterade rutiner

Bilaga II, kap II med hänvisning till artikel 8.1.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Nämnden har endast dokument med kontrollrutiner från tiden före 2006.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att utarbeta aktuella och ändamålsenliga dokumenterade rutiner, till exempel baserade på Livsmedelsverkets olika vägledningarna med anpassningar till kommunens egna förutsättningar.

Anläggningsregister

Artikel 31.1.b och 31.2.f.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Nämnden bedömer att den har en god kännedom om kontrollobjekt i kommunen. Någon gång hittar man ett nytt och okänt objekt, som då införlivas i registret. Objekten är samlade digitalt i en excelfil. Man arbetar också i det digitala ärendehanteringssystemet Ecos.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Nämndens genomförande och uppföljning

Planeringsunderlag

Artikel 3, 4.2.a.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Nämnden har kännedom om kontrollobjekten och har gjort en riksbaserad beräkning av kontrollbehovet.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Verksamhetsplan

Se kap 3.3.2 i vägledningen *Revision av lokal livsmedelskontroll*.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Nämnden har inget sammanhållet dokument liknande den nationella kontrollplanen, som beskriver den offentliga livsmedelskontrollen som helhet. Nämnden uppgav, att man själv önskar åstadkomma en bättre övergripande planering.

Hur de enskilda kontrollerna är planerade under året framgår i stora drag av tabeller, som visar vilka delar av året olika kategorier objekt skall kontrolleras. De enskilda kontrollobjekten finns också uppställda i ett arbetsdokument i Excel-form, som visar vilka objekt som avses bli kontrollerat månad för månad. Detta dokument uppdateras löpande genom att kontrollobjektet stryks över efter utförd kontroll. Dessa arbetsdokument beskriver dock ingenting av hur nämnden beräknar risker, planerar övergripande, verifierar att kontrollerna följer plan och är ändamålsenliga, verifierar att bristande efterlevnad blir åtgärdad samt hur kompetensförsörjningen är tillgodosedd med mera.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Länsstyrelsen rekommenderar nämnden, att upprätta och i beslut fastställa en samlad gärna flerårig kontrollplan för den offentliga livsmedelskontrollen. Den nationella kontrollplanen kan tjäna som förlaga. Planen bör på ett övergripande sätt redovisa hur nämnden totalt sett tar sitt ansvar som behörig kontrollmyndighet enligt kontrollförordningen.

Genomförande av offentlig kontroll

Denna typ av uppföljningar sker för närvarande inom ramen för Livsmedelsverkets normerande kontroll. Kan genomföras av länsstyrelsen om tillräcklig kompetens för detta finns.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Länsstyrelsen har tagit del av kontrollrapporter och beslut rörande ett antal anläggningar efter Länsstyrelsens urval ur objektregistret. Det skall understrykas, att Länsstyrelsen inte deltagit på plats vid någon kontroll som kommunen utfört i en anläggning. Synpunkterna baserar sig endast på ett begränsat antal dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Av de granskade dokumenten att döma förefaller nämnden huvudsakligen använda kontrollmetoden inspektion. I inget av de granskade fallen har metoden revision använts. I särskilt ett ärende var inspektionen tämligen omfattande och beskrivningen av bristande efterlevnad avsåg rutiner i verksamheten. I ett sådant fall kunde kanske revision ha varit ändamålsenlig. Länsstyrelsen har också funnit,

att nämnden i merparten av de granskade ärendena har haft ett ganska ensidigt fokus på lokalkrav, rengöringsrutiner och skadedjur medan det inte lika väl går att utläsa om och hur verksamhetsutövaren i praktiken löser problemet att hantera livsmedel säkert.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Länsstyrelsen rekommenderar nämnden att överväga huruvida den samlade kontrollen är allsidig vad gäller kontrollmetoder och kontrollområden. En sådan analys kan vara en bra start på en verifieringsprocess.

Enhetlig kontroll

Artikel 4.4

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Av de granskade ärendena att döma bedömer Länsstyrelsen att kontrollen är enhetlig. Detta allmänna omdöme skall ses mot det faktum, att nämnden saknar uppdaterade dokumenterade rutiner. Länsstyrelsen kan därmed inte granska om rutinerna följs.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Uppföljning av offentlig kontroll

Artikel 8.3.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Under samtalen vid revisionstillfället blev frågan om hur nämnden följer upp den offentliga livsmedelskontrollen inte tillräckligt belyst. Länsstyrelsen väljer att anse kontrollpunkten ej granskad. Det kan vara mer lämpligt att belysa nämndens egen uppföljning i samband med att Länsstyrelsen senare följer upp de avvikelser, som framkommit vid revisionen.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Insyn/sekretess/förvaltningsrätt

Kontrollrapporter

Artikel 9.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument.

AVVIKELSEBESKRIVNING

Det förekommer kontrollrapporter med vilseledande brister i samstämmighet mellan texter och markeringar av valda kontrollpunkter, men Länsstyrelsen förutsätter att detta är felskrivningar och misstag i användandet av mallar. För övrigt uppfyller rapporterna kraven, att påvisade avvikelser skall vara beskrivna och att inga krav är formulerade som i ett beslut.

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Nämnden bör försäkra sig om att de redovisade vilseledande kontrollrapporterna inte är de som går ut till verksamhetsutövare.

Beslut

Artikel 54.3 och förvaltningslagen.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Samtal och granskning av dokument. Länsstyrelsen bedömer att de granskade besluten är tydliga och att det framgår hur de kan överklagas.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Insyn

Artikel 7.

Ingen avvikelse Avvikelse Allvarlig avvikelse Ej granskad

OBSERVATIONER SOM LIGGER TILL GRUND FÖR BEDÖMNINGEN

Nämndens kontrollrapporter och beslut i enskilda ärenden är tillgängliga för allmänheten enligt gängse offentlighetsprinciper. Länsstyrelsen har inte särskilt efterfrågat hur nämnden försäkras sig om att allmänheten har insyn i kontrollverksamhetens effektivitet i stort. Också dessa aspekter kan vara lämpliga att granska när Länsstyrelsen senare följer upp avvikelser från denna revision.

AVVIKELSEBESKRIVNING

LÄNSSTYRELSENS REKOMMENDATIONER

Samhällsplanering och boende, strandskydd, kulturmiljö och fornlämningar

Länsstyrelsens tillsyn över kommunens tillämpning av plan- och bygglagen, PBL (2010:900) och strandskydd.

Länsstyrelsens tillsyn i Härjedalens kommun den 9 november 2012.

Närvarande från Härjedalens kommun: Panos Alipliotis, samhällsbyggnadschef, Patrik Bergman, byggnadsinspektör, Lars Bygdén, ordförande samhällsbyggnadsnämnden, Tommy Bäckelin, byggnadsinspektör, Johan Fransson, mark- och exploateringsingenjör, Cilla Gauffin, miljö- och byggavdelningschef, Lars-Gunnar Nordlander, ordförande myndighetsnämnden.

Närvarande från Länsstyrelsen: Magnus Agnemo, planhandläggare, Massimo Cati arkitekt och Johan Loock, byggnadsantikvarie.

Tillsynen över plan- och bygglagen (PBL), plan- och byggförordningen (PBF) och miljöbalken (MB) i tillämpliga delar, strandskyddet och fornlämningar med mera har skett inom ramen för den samlade tillsyn som Länsstyrelsen genomfört i kommunen under året.

Sammanfattning

Enligt Länsstyrelsens bedömning finns i kommunen kompetens och resurser inom de områden som omfattas av tillsynen. Mot bakgrund av den byggverksamhet som finns i kommunen bedömer Länsstyrelsen att kommunen uppfyller samhällskraven. Byggnadsnämndens tillsyn över byggväsendet har under 2012 varit framför allt händelsestyrd och utgör ett område som kan förbättras genom framtagande av en tillsynsplan.

Bakgrund

Tillsyn och tillsynsvägledning enligt plan och bygglagen, PBL (2010:900)

En ny plan- och bygglag trädde i kraft den 2 maj 2011. Därefter utfärdades en ny plan- och byggförordning, PBF (2011:338).

Länsstyrelsen ska enligt 11 kap PBL utöva tillsyn över kommunerna samt även enligt 8 kap PBF ge tillsynsvägledning när det gäller kommunernas tillsyn enligt PBL.

Länsstyrelsens tillsyn innebär en självständig granskning för att kontrollera om kommunen uppfyller kraven enligt PBL och vid behov besluta om åtgärder som syftar till att åstadkomma rättelser.

Länsstyrelsen ska vid tillsynen överpröva kommunens beslut enligt 11 kap 10 § PBL om kommunens beslut kan antas innebära att

- » riksintresse inte tillgodosetts
- » användningen av mark- och vatten som angår flera kommuner inte samordnats på ett lämpligt sätt
- » miljökvalitetsnorm inte följts
- » strandskyddet upphävts oriktigt
- » bebyggelse blir olämplig med hänsyn till hälsa och säkerhet eller risker för olyckor, översvämning eller erosion.

Länsstyrelsen kan även enligt 11 kap 12 § PBL besluta att alla lov och förhandsbesked inom ett geografiskt område ska kunna överprövas av länsstyrelsen, om det finns särskilda skäl.

Länsstyrelsen ska ge tillsynsvägledning enligt 8 kap 14 § PBF till kommunerna genom att

- » ge byggnadsnämnderna råd och stöd i nämndernas tillsynsarbete
- » följa upp och utvärdera nämndernas tillsynsarbete
- » lämna uppgifter till Boverket om länsstyrelsernas tillsynsvägledning och utveckling av nämndernas tillsynsarbete.

Boverket och länsstyrelserna ska enligt 8 kap 16 § PBF ha en plan för sin tillsynsvägledning. Underlag för länsstyrelsens tillsynsvägledning kan vara

- » omfattningen av byggnadsnämndernas tillsyn och förhållandet mellan egeninitierad tillsyn och tillsyn efter anmälan
- » hur tillsynsarbetet är organiserat
- » om nämnderna har någon tillsynsplan eller tillsynsarbetet ingår i något annat styrdokument
- » om det är några bestämmelser eller krav som nämnden särskilt följer upp och om det är något som har låg prioritet
- » hur nämnden väljer vilka objekt som ska tillsynas och vad tillsynen ska omfattas
- » önskemål om länsstyrelsens vägledning, innehåll och utformning.

Av propositionen till ny plan- och bygglag framgår att länsstyrelserna, tillsammans med Boverket, ska utveckla och förbättra sitt arbete med uppföljning av att kommunens tillämpning av PBL så att den blir korrekt, effektiv och enhetlig.

Länsstyrelsen behöver förmedla kunskap, ge råd och följa upp hur byggnadsnämnden tillämpar PBL både vid lovgivning, förhandsbesked, under byggsamrådskedet och vid tillsyn så att en följsamhet mot regelsystemet underlättas. I detta ligger att länsstyrelsen behöver hålla sig informerad om utvecklingen av byggandet i länet.

Som underlag för tillsynen har använts den enkät som länsstyrelserna gemensamt tagit fram för uppdrag 42 i årets regleringsbrev och som kommer att bli ett stöd för fortsatt planering av länsstyrelsens tillsynsvägledning (enkät *Bygg*). Enkäten

behandlar lovhandläggningen och byggnadsnämndens efterhandsgranskande tillsyn. Vidare har även en enkät *Plan* tagits fram som kompletterande underlag till länsstyrelsens tillsyn. Uppgifterna som kommer fram i enkäterna berör ärenden som kommit in under perioden 1 januari till 30 september 2012.

Tillsyn enligt miljöbalken, MB (1998:808), strandskydd

Länsstyrelsen är en av de myndigheter som enligt 26 kap 3 § miljöbalken, MB (1998:808) ska ha tillsyn över att syftet med MB och de föreskrifter som meddelats med stöd av balken säkerställs.

Tillsynen inom MB:s område har koncentrerats till strandskyddet utifrån de nya strandskyddsreglerna som trädde i kraft den 1 juli 2009 respektive 1 februari 2010 enligt 7 kap 18§ MB. Enligt strandskyddsbestämmelserna innebär länsstyrelsens tillsyn en granskning av kommunens dispenshantering för att kontrollera att dispens från strandskyddet ges i linje med gällande bestämmelser och vid behov besluta om åtgärder.

Enligt 19 kap 3a§ MB ska länsstyrelsen pröva en kommuns beslut att ge dispens från bestämmelserna i 7 kap. 15 §, om det finns skäl att anta att

1. det inte finns förutsättningar för dispens, eller
2. en brist i ärendets handläggning kan ha haft betydelse för utgången i ärendet.

Länsstyrelsen ska inom tre veckor från den dag då kommunens beslut kom in till länsstyrelsen ta ställning till om det finns något sådant prövningsskäl som anges i första stycket och besluta i frågan om en prövning ska ske eller inte. Länsstyrelsens beslut får inte överklagas. Länsstyrelsen ska upphäva dispensbeslutet, om under prövningen man kommer fram att det inte finns förutsättningar för dispens.

Länsstyrelsen har även tillsyn vad gäller upphävande av strandskydd inom detaljplaner enligt 11 kap 10 § PBL, där strandskyddet pekats ut som en av överprövningsgrunderna. Länsstyrelsen kan upphäva kommunens beslut att anta en detaljplan om beslutet kan antas innebära att strandskydd upphävs i strid med gällande bestämmelser (se ovan, under tillsyn enligt PBL).

Tillsyn över kommunens hantering av strandskyddsdispenser ska bidra till en bättre och mer enhetlig efterlevelse av de nya strandskyddsbestämmelserna. Tillämpningen av de nya strandskyddsbestämmelserna har varit en viktig del i tillsynen, som grundar sig på länsstyrelsens egen statistik över kommunens beslut om strandskyddsdispens under 2012.

Tillsyn över plan- och byggområdet

Förutsättningar och länsstyrelsens bedömning

Plan- och byggfrågorna är organiserade inom kommunens samhällsbyggnadsförvaltning. Berörda nämnder är samhällsbyggnadsnämnd (där översiktlig planering ingår) och myndighetsnämnd (som beslutar om lov och antagande av planer). Inom resursområdet byggande avsätter kommunen 4,5 + 2,5 tjänster till bygglov och administration. Vidare avsätter kommunen cirka en årsarbetstid till tillsynsverksamhet.

Planer

Den kommunomfattande översiktsplanen är antagen 20 september 2004 och bedöms som aktuell i flera avseende. Ett tillägg till översiktsplan för vindkraft antogs den 3 november 2010 men senare politiska beslut har gjort planen urholkad och ger inte mycket vägledning i frågan.

De mest aktuella planeringsfrågorna i kommunen är vindkraft, på grund av vad som sagts ovan, samt det pågående arbetet att ta fram ett tillägg till översiktsplan för landsbygdsutveckling i strandnära läge (LIS). En komplicerad fråga som kommunen jobbar med är kopplingen mellan VA-planeringen och exploateringstrycket i turistiska områden.

De redan antagna fördjupade översiktsplanerna för Funäsdalen, Tännaldalen, Vemdalen med mera har gjort det möjligt att möta exploateringstrycket i intressanta turistiska områden och ge bra vägledning i pågående detaljplanering. Nya områden som är aktuella för fördjupade översiktsplaner är Lofsdalen och Bruksvallarna/Ramundberget.

Under perioden 1 januari till 30 september 2012 har kommunen antagit 17 detaljplaner, varav 7 har handlagts med enkelt planförfarande. Under samma period har kommunen beviljat 215 bygglov varav cirka en fjärdedel med mindre avvikelse från detaljplan.

Byggande

Tillsynen över byggandet har koncentrerats till bygglovshantering, tillgång till olika kompetenser inom kommunen och tillsyn (med särskilt fokus på byggsanktionsavgifter) enligt länsstyrelsernas gemensamma enkät som tagits fram om byggnadsnämndernas tillsyn enligt den nya PBL (uppdrag 42 i årets regleringsbrev till länsstyrelsen).

Hos Härjedalens kommun har det under perioden 1 januari till 30 september 2012 kommit in cirka 340 lovärenden (bygglov, marklov, rivningslov och förhandsbesked). Det innebär en minskning med omkring 30 % i förhållande till 2011. Minskningen kan troligtvis förklaras med den aktuella lågkonjunkturen.

Sedan den nya PBL trädde i kraft den 2 maj 2011 har bemanningen under 2012 ökat med en byggnadsinspektör. De nya arbetsuppgifterna i PBL innebär ökad arbetsbelastning i varje ärende och kommunen bedömer att lovhandläggningen hade varit betydligt svårare om antalet lovärenden hade varit på samma nivå som 2010 och 2011. Om ärendemängden återgår till normalt krävs sannolikt ytterligare bemanning för att klara lagens krav.

Vad gäller tillgång till olika kompetenser så har Härjedalens kommun 5 anställda med byggnadsteknisk kompetens. Vidare har man tillgång till stadsarkitekt via konsult och kontakt med Jamtli i Östersund samt Fjällmuseum i Funäsdalen vad gäller rådgivning i antikvariska frågor. Byggnadsnämnden har tillgång till jurist genom SKL eller konsult vid behov. Möjligheten att anställa en stadsarkitekt tillsammans med Bergs kommun är under diskussion.

I kommunen finns två certifierade kontrollansvariga. Kommunen anser att flera certifierade kontrollansvariga behövs för att uppfylla behovet av kontrollansvariga för kontroll av byggherrens genomförande efter 1 januari 2013. Brist på certifierade kontrollansvariga kan komma att leda till förseningar i byggprocessen 2013.

Härjedalens kommun har inte gjort någon tillsynsplan inför 2012. Tillsynen har inte organiserats på ett strukturerat sätt men har inletts framför allt som händelsestyrd tillsyn, det vill säga efter allmänhetens påpekande. Vid samtliga byggnadsobjekt som föregåtts av tekniskt samråd har dock arbetsplatsbesök genomförts. Kommunen ser att risken finns att inte kunna arbeta med en aktiv tillsyn om arbetsbelastningen blir hög (till exempel om antal lovärenden ökar i förhållande med 2012). Under 2012 har cirka 20 egeninitierade beslut om föreläggande utfärdats enligt 11 kap PBL och byggnadsnämnden har beslutat i fem ärenden om uttagande av byggsanktionsavgifter.

Vad gäller tillämpningen av byggsanktionsavgifter enligt aktuella bestämmelser, upplever kommunen att i vissa fall medför bestämmelserna orimliga konsekvenser, det vill säga för stora avgifter i förhållande till överträdelsen. Kommunen menar vidare att fem års möjlighet att ta ut en byggsanktionsavgift inte är i linje med tio års preskriptionstid för att kunna besluta om föreläggande.

Länsstyrelsens bedömning

Enligt Länsstyrelsens bedömning säkerställer kommunen en rättssäker hantering av plan- och byggfrågor enligt PBL. Länsstyrelsen bedömer att det inom kommunen finns den kunskap och kompetens (direkt eller indirekt tillgänglig) som krävs för att tillämpa lagstiftningen.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har den 30 december 2011 lämnat en så kallad sammanfattande redogörelse till Härjedalens kommun. Där bedöms kommunens översiktsplan från 2004 fortfarande aktuell i allt väsentligt inklusive behandling av de allmänna intressena som naturvård, kulturmiljöer, friluftsliv med flera. Länsstyrelsen skrev dock då att det kan vara nödvändigt att kommunen återigen ser över behovet av att ta fram en ny kommunomfattande ÖP, enligt PBL, som ger en helhetsbild av kommunens övergripande strategier med tillhörande planeringsunderlag.

Vissa uppdateringar vad gäller riksintresseanspråk för rennäring och vindkraft kommer att vara aktuella 2013 (vad gäller vindkraft bedöms gällande tillägg inte vara tillräckligt vägledande). Vidare har nya allmänna intressen blivit aktuella med den nya PBL (till exempel avfallshantering, elektroniska kommunikationer, klimatanpassning med mera). Ett ställningstagande om översiktsplanens aktualitet kan vara därför lämpligt. Länsstyrelsen menar att det är positivt att Härjedalens

kommun samverkar med Bergs kommun i flera frågor (till exempel gemensamma verksamhetsplaner, mallar, erfarenhetsutbyte, reglering av skoterled för Vemdalen/Klövsjö med mera). En organiserad mellankommunal samverkan garanterar en mer enhetlig tillämpning av PBL och underlättar den fysiska planeringen särskilt vid gränsområden.

Ett område som kan förbättras vad gäller kommunens tillämpning av PBL är tillsynsverksamheten. En tillsynsplan kan bli ett effektivt verktyg för att på ett bra sätt styra tillsynen och förebygga en olämplig tillämpning av plan- och bygglagen.

Tillsyn över strandskyddet

Under 2012 har kommunen hittills prövat 14 dispenser från strandskyddet, enligt den nya lagstiftningen som trädde i kraft under 2009. Länsstyrelsen har överprövat och upphävt två beslut om dispens från strandskyddet.

Ett med anledning av att prövning av strandskyddsdispens ska ske hos länsstyrelsen (åtgärd inom Natura 2000-område) och ett eftersom åtgärd inte var dispenspliktigt. Antal dispensärenden har ökat måttligt från 2011 (från 9 till 14) men det är inte på samma nivå som 2010, när man beslutade om 30 strandskyddsdispenser.

Hos kommunen har arbetet påbörjat för att ta fram ett tillägg till översiktsplan för LIS-områden. Det är positivt att frågan, enligt kommunen, kommer att behandlas med hänsyn till miljö kvalitetsnormer för vatten och lämpliga lösningar för VA-frågor.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsen har inga anmärkningar vad gäller kommunens hantering av strandskyddsdispenser men vill i alla fall lämna några anvisningar som kan vara till hjälp för kommunens handläggning.

Många ansökningar av strandskyddsdispens kommer in inför och under sommartiden. Länsstyrelsen betonar vikten i att säkerställa handläggningsrutiner även när bemanningen är begränsad på grund av semester för att garantera en korrekt tillämpning av strandskyddsbestämmelser. Det är viktigt att kommunens beslut att bevilja dispens från strandskydd skickas skyndsamt till länsstyrelsen för granskning och att i kommunens beslut står tydligt att åtgärden kan påbörjas tidigast tre veckor efter att länsstyrelsen fått in handlingarna.

Det är nödvändigt att kommunen i dispensärendena gör en egen bedömning av påverkan på djur- och växtliv, att tomtplatsavgränsningar görs, fri passage lämnas samt att särskilda skäl anges i varje enskilt ärende. Det bör även framgå att riksintresse friluftsliv och naturvård enligt 3 kap MB vägts in i bedömning vid beslut om dispens från strandskyddet eller vid upphävande inom plan. Länsstyrelsen har tagit fram en vägledning – *Förhållningssätt till kunskapsunderlag för djur- och växtliv i plan- och byggärenden* – som visar på hur naturvärdesinventeringar kan genomföras i översikts-/detaljplaner samt i enskilda bygglovs- och dispensärenden. Vägledningen kan laddas ner från länsstyrelsens webbsida.

Massimo Cati, arkitekt

Magnus Agnemo, planhandläggare

Kulturmiljö

Tillsyn enligt lagen (1988:950) om kulturminnen med mera (kulturminneslagen) i Härjedalens kommun 2012-11-09.

Sammanfattning

Utifrån Länsstyrelsens breda tillsynsansvar vad gäller kulturmiljö, har Länsstyrelsen lyft ett antal frågor av informations- och diskussionskaraktär vid tillsynsbesöket. En uppmaning till kommunen är att se över rutinerna för hur och när remisser skickas till Fjällmuseet respektive Jamtli, och att Fjällmuseets chef får en tydligare roll som kommunantikvarie.

Bakgrund

Länsstyrelsen har enligt 1 kap 2 § lagen (1988:950) om kulturminnen med mera (kulturminneslagen) tillsyn över kulturminnesvården i länet. Länsstyrelsen har vad gäller kulturmiljö ingen direkt tillsyn över kommunernas verksamhet, men kommunerna är en viktig aktör och hanterar ofta kulturmiljöfrågor. Det sker till stor del inom ramen för Plan- och bygglagen.

Länsstyrelsens årliga tillsyn av kommunerna avseende kulturmiljö har fokuserats på information om digitala register och information/diskussion om aktuella frågor.

Närvarande:

HÄRJEDALENS KOMMUN

Panos Alipliotis, samhällsbyggnadschef

Patrik Bergman, byggnadsinspektör

Lars Bygdén, ordförande samhällsbyggnadsnämnden

Tommy Bäckelin, byggnadsinspektör

Johan Fransson, mark- och exploateringsingenjör

Cilla Gauffin, miljö- och byggavdelningschef

Lars-Gunnar Nordlander, ordförande myndighetsnämnden

LÄNSSTYRELSEN

Magnus Agnemo, planhandläggare

Massimo Cati, planhandläggare

Johan Loock, kulturmiljö

Länsstyrelsens kommentarer

Vid besöket informerades om hanteringen av lagskyddade kulturminnen, det vill säga i huvudsak fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkor, i samband med bland annat bygglovärenden. Kommunen använder sig av Fornminnesregistret (FMIS) i form av Forsök via Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) hemsida. FMIS finns i dagsläget inte i kommunens GIS-verktyg Solen. Solen kommer dock att ersättas med ett annat verktyg. Det konstaterades att det vore en stor fördel om FMIS fördes in i det nya systemet.

Länsstyrelsen informerade om Bebyggelseregistret (BBR), ur vilket kommunen kan göra datauttag. Kommunen kan också själv bli registerförare och registrera till exempel äldre byggnadsinventeringar. BBR administreras, liksom FMIS, av Riksantikvarieämbetet, som kan erbjuda utbildning i BBR.

Information om riksintressen för kulturmiljövården finns bland annat på Länsstyrelsens hemsida och i Lst-GIS. Kommunen anser att hanteringen av riksintressen huvudsakligen fungerar bra.

Härjedalens kommun remitterar vid behov bygglovärenden, planer med mera till Fjällmuseet respektive Jamtli för utlåtanden om kulturhistoriskt värde/ fornlämningar. Det konstaterades att inga fastlagda rutiner finns kring när ett ärende ska remitteras, och till vilken institution. Länsstyrelsen anser att klara rutiner för detta bör finnas, och att Fjällmuseets chef får en tydligare roll som kommunantikvarie.

Länsstyrelsen informerade kort om länets enda kulturresevat, Lillhärjåbygget i Härjedalens kommun. Nytt för i år är att ett samarbete med skolan i Sveg startat. Skolan genomför varje år en lägerskola för årskurs tre.

Länsstyrelsen informerade om att frågan om byggnadsminnesförklaring av Hotell Tänninge i Tännedalen ännu inte är avgjord.

Härjedalens kommun håller på att färdigställa ett kommunövergripande kulturmiljöprogram, vilket är mycket positivt. Länsstyrelsen startade upp processen tillsammans med kommunen 2011 inom ramen för det nationella projektet Kalejdoskop, som alla länsstyrelser deltar i. Under 2012 stöttas arbetet i Härjedalen ekonomiskt av Länsstyrelsen, som också fungerar som en del av en referensgrupp till projektet.

Länsstyrelsen informerade vid tillsynsbesöket om projekten kring kommunala kulturmiljöprogram respektive riksintressen för kulturmiljövården, som Länsstyrelsen driver under 2012 och avser fortsätta med under 2013. I projektet om riksintressen har alla kommuner i länet fått svara på en omfattande enkät om hur man ser på riksintressena för kulturmiljövården.

Länsstyrelsen informerade särskilt om det då aviserade seminariet *Kulturmiljöprogram och riksintressen* den 22 november i Östersund. Vid seminariet presenterades bland annat det pågående programarbetet i Härjedalen. Vid seminariet informerades också bland annat om resultaten av enkäten om riksintressen.

Johan Loock, antikvarie

Alkohol- och tobakslagen

Tillsyn enligt alkohollagen (SFS 2010:1622) och/eller enligt tobakslagen (SFS1993:581) i Härjedalens kommun.

Sammanfattning

Länsstyrelsen finner att Härjedalens kommun har god ordning i sina akter över serveringstillstånd. Härjedalens kommun bedriver också ett systematiskt arbete i förhållande till tillståndsinnehavarna vad gäller utbildning och förebyggande insatser, likaså gällande egen och samordnad tillsyn tillsammans med bland andra polis och räddningstjänst.

Länsstyrelsen bedömer att Härjedalens kommun i övrigt följer lagstiftningen i de delar som granskats.

Bakgrund

Enligt alkohollagen 9 kap. 1 § och tobakslagen 19 a § utövar länsstyrelsen tillsyn i länet. Länsstyrelsen har på eget initiativ beslutat att genomföra tillsyn i Härjedalens kommun 31 januari 2012.

Vid tillsynsbesöket intervjuades kommunens tillstånds- tillsynshandläggare, chef för miljö- och byggavdelningen samt ordförande för Myndighetsnämnden.

Från Länsstyrelsen deltog Ingegärd Pettersson, handläggare, och Anders Edvinsson, länsamordnare ANDT¹.

Från Härjedalens kommun deltog Christer Skoglund, tillståndshandläggare, Cilla Gauffin, chef miljö- och byggavdelningen samt Lars-Gunnar Nordlander, ordförande Myndighetsnämnden.

Detta beslut har fattats av tillförordnad enhetschef Katarina Fredriksson, med handläggare Anders Edvinsson som föredragande. I den slutgiltiga handläggningen har också handläggare Ingegärd Pettersson deltagit.

Länsstyrelsens bedömning

Organisation

Myndighetsnämnden inom Härjedalens kommun ansvarar för: serveringstillstånd och dess tillsyn samt detaljhandel med folköl och tobak. Kommunstyrelsen ansvarar för arbetet med rökfria miljöer.

Tillståndsärenden handläggs vid samhällsbyggnadsförvaltningen där alkohol- och tobakshandläggaren innehar en heltidstjänst för tillståndsärenden och tillsyn. Registrering av ärenden samt begäran om remissyttranden handläggs av administratör 20 procent av en heltid. För tillsyn av serveringstillstånd anställs, från annan kommun, sex inspektörer på visstidsanställning. Tillsyn av tobak-

¹ ANDT - Alkohol, narkotika, doping och tobak.

folkölsförsäljning ansvarar dels kommunens alkohol- och tobakshandläggare för samt, upphandlad konsult, inom ramen för utvecklingsprojektet "Rättviksmodellen" (Härjedalsmodellen).

Kommunens alkohol- och tobakshandläggare har arbetat med dessa frågor sedan 1988 som alkoholhandläggare/drog-BRÅsamordnare, socialsekreterare.

Övergripande styrdokument samt tillsynsplan

Kommunens riktlinjer antagna av kommunfullmäktige 2009 har nu reviderats. Kommunen kommer att sända in de reviderade riktlinjerna när kommunen antagit dessa. Alkoholpolitiskt program finns från 2007, kommunen planerar att utarbeta nya. Det finns mål för arbetet inom tobaksområdet. Det finns skriftliga rutiner och riktlinjer för handläggningen av ett tillståndsärende. Det finns riktlinjer/rutiner för kommunernas tillsyn av folköl, tobaksförsäljning, serveringsställen. Inom kommunen finns en policy för rökfri arbetstid, men inte för rökfria miljöer. Ovan nämnda dokument är antagna av nämnden.

Tillståndsprövning

Det finns 80 stadigvarande tillstånd för servering till allmänheten. Under 2011 fattades beslut om 33 tillfälliga tillstånd till allmänheten, varav nio stycken var tillfälliga serveringsstillstånd för slutna sällskap. Bland ansökningarna under 2011 gällde sex stycken ansökan om utökad serveringsyta, två om förlängd serveringstid samt två om förlängd öppettid.

Länsstyrelsens aktgranskning av tillståndsprövningen

Länsstyrelsen hade i aviseringsbrevet begärt in kopia från kommunens ärenderegister för att i förväg kunna bestämma vilka akter som skulle granskas på plats. Länsstyrelsen valde tio stycken akter varav fem var ansökningar om stadigvarande tillstånd, tre av tillstånden rörde tillfälliga tillstånd till allmänheten varav en ansökan gällde tillfälliga tillstånd för fyra tillfällen, en handlade om utökad serveringstid, och en om förlängd öppettid.

Länsstyrelsens granskning av tillsynsprotokoll

Länsstyrelsen granskade tillsynsprotokoll från tillsynstillfällena genomförda början av 2012. Protokollen var tydligt ifyllda och visade på god tillsynsdokumentation bland de inspektörer som anlitas av kommunen.

Tillsyn inom alkoholområdet

Varje serveringsställe får minst ett tillsynsbesök per år, de serveringsställen som har hög prioritet besöks minst fyra gånger per år. Samordnad tillsyn tillsammans med polis genomfördes vid nio tillfällen 2011 och tillsammans med räddningstjänst vid 60 tillfällen 2011.

Planerad tillsyn med polis och räddningstjänst ska ske löpande 2012. Tillsammans med polis är målsättningen 20 samordnade besök och tillsammans med räddningstjänsten sker besöken löpande dels i samband med tillståndsansökan dels efter att serveringsstället påbörjat sin verksamhet.

Ansvarsfull alkoholservice (AAS)

Utbildningar i AAS hålls under två dagar i Funäsdalen respektive två dagar i Vemdalen, varje år. Vid dessa utbildningar brukar 36 antal serveringsställen vara representerade med drygt 100 personer.

Folköl

Inom Härjedalens kommun finns 40 försäljningsställen för folköl. Samtliga försäljningsställen har inom ramen för utvecklingsprojektet *Rättviksmodellen* (Härjedalens tobaksmodell) fått tillsynsbesök en gång under 2011 samt enligt plan två gånger under 2012.

Tillsyn inom tobaksområdet

Inom Härjedalens kommun finns 40 försäljningsställen för tobak. Samtliga försäljningsställen har inom ramen för utvecklingsprojektet *Rättviksmodellen* (Härjedalens tobaksmodell) fått tillsynsbesök en gång under 2011.

Rökfria miljöer

Det finns en policy om rökfri arbetstid framtagen för kommunen och det är kommunstyrelsen som ansvarar för denna. Länsstyrelsen har inte under detta tillsynstillfälle granskat kommunens arbete inom området rökfria miljöer.

Kvalitetssäkring

Härjedalens kommun genomförde en enkätundersökning bland tillståndshavare som hade tillstånd 2011. Frågor ställdes hur de hade upplevt kontakterna med tillståndsenheten, i vilken utsträckning de varit nöjd/missnöjd kring frågor som kommunikation, kunnskap/kompetens, korrekt information, tillgänglighet samt hur snabbt de fått svar på frågor. Även hur de vill få information i framtiden samt frågor om vilka utvecklingsområden de förväntar sig från tillståndsenheten i Härjedalens kommun.

Räddningstjänst och krishantering

Tillsyn enligt lag om skydd mot olyckor.

Uppföljning och utvärdering av räddningstjänsten i Härjedalens kommun.

Sammanfattning

- » Den politiska styrningen bör förbättras inom framför allt den olycksförebyggande verksamheten.
- » Kommunens insatser när det gäller utbildning och information till kommunmedborgarna är föredömlig.
- » Omfattning av tillsyn enligt lag om skydd mot olyckor bör utökas.
- » Kommunen har inte genomfört brandskyddskontroller i föreskriven omfattning.
- » Kommunen bör förbättra tillgängligheten till sotningsregistret.

Bakgrund

Länsstyrelsen har enligt lagen om skydd mot olyckor (LSO) tillsynsansvar över kommunernas verksamhet inom räddningstjänstområdet. Syftet med tillsynen är bland annat att ge Länsstyrelsen underlag för att bedöma om kommunen uppfyller de nationella målen som framgår av lagen.

Närvarande personer vid revisionen/tillsynen

Från Härjedalens kommun

Gunnar Hjelm, avgående skorstensfejarmästare

Dick Kärnlund, ny skorstensfejarmästare

Sven-Erik Svensson, ställföreträdande räddningschef

Kurt Svensson, räddningschef

Lars Bygdén, ordförande Samhällsbyggnadsnämnden

Från Länsstyrelsen

Frida Blixt, praktikant

Staffan Edler, tillsynsförättare

Länsstyrelsens bedömning

Sotning och brandskyddskontroll

En viktig del i den politiska styrningen av verksamheten är återkommande kontakter mellan förtrondevalda och entreprenör. Denna kontakt sker endast sporadiskt i dag. Den ansvariga nämnden saknar dessutom direkt tillgång till sotningsregistret. Kontakterna mellan ansvarig nämnd och skorstensfejarmästaren bör förbättras i syfte att skapa en större insyn för de förtroendevalda.

Eftersom brandskyddskontrollerna är en viktig del i det brandförebyggande arbetet är det viktigt att dessa genomförs i tillräcklig omfattning. Kontrollerna genomförs inte i dag med den frekvens som anges i föreskrifterna.

Länsstyrelsen rekommenderar att den ansvariga nämnden förbättrar sin styrning av verksamheten och att nämnden följer upp hur arbetet med brandskyddskontroller fortskrider.

Tillsyn

Både Länsstyrelsen och kommunen konstaterar att tillsyn inte genomförs i tillräcklig omfattning. En jämförelse mellan landets kommuner som Myndighetens för samhällsskydd och beredskap genomfört indikerar också på detta.

Även på detta område är den politiska styrningen av verksamheten viktig men upplevs i dag som otydlig.

Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen även på detta område tydliggör sin styrning av verksamheten och att tillsynen prioriteras högre.

Information och rådgivning

Eftersom kommunen är glest befolkad och insatstiderna för räddningstjänsten i många fall kan vara lång är kunskapen hos enskilda viktig för den egna säkerheten. Kommunens initiativ till att utbilda bland annat äldre i brandskyddsfrågor och att använda hemtjänstpersonalen som informationsgivare och för enklare kontroller hos brukarna är därför föredömlig.

Olycksundersökningar

Att genomföra fördjupade olycksundersökningar är en viktig del i det systematiska förbättringsarbetet. Kommunen har tagit fram ett ambitiöst program för återföring av resultatet av undersökningarna vilket är mycket positivt.

Staffan Edler

Länstyrelsen Jämtlands län

Postadress: 831 86 Östersund
Besöksadress: Residensgränd 7
Telefon: 010-225 30 00
jamtland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/jamtland